

STAROHRVATSKO GROBLJE NA LOKALITETU GRADINA KOD MURTERA

ANCIENT CROATIAN CEMETERY AT GRADINA NEAR MURTER

UDK 902.2:726.8(497.5)"653"
Izlaganje na znanstvenom skupu
Conference paper
Primljeno: 10. IV. 1998.
Received:

Vladimir Sokol
HR - 10260 Sesvete - Hrvatska
Muzej Prigorja,
Trg D. Domjanića 5

U radu se iznose pojedinosti slučajnog otkrića starohrvatske nekropole na suvremenom mjesnom groblju na rtu Gradina na otoku Murteru. Grobove je otkrio autor tijekom razgledavanja nekadašnjih arheoloških istraživanja na mjestu pretpostavljenog naselja *Colentum*. U zaštitnim iskopavanjima otkriveni su grobovi i nalazi (srebrna jednojagodna naušnica, željezni nožić) koji pripadaju starohrvatskom kulturnom krugu.

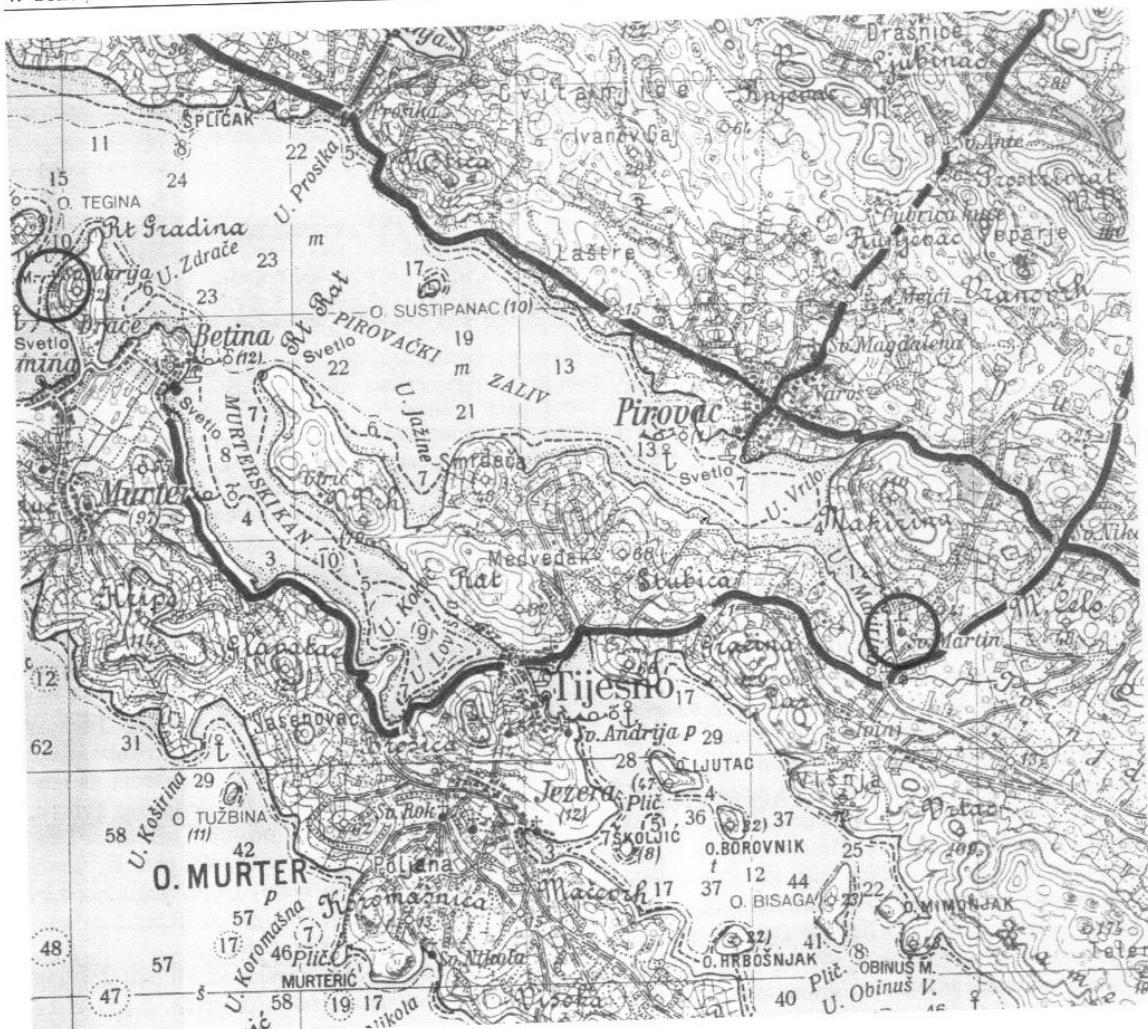
Godine 1974. boravio sam u mjestu Murteru na istoimenom otoku, došavši nakon završetka istraživanja nekropole u Stranču u Vinodolu (zaključeno 2. kolovoza). 12. kolovoza posjetio sam mjesno groblje na lokalitetu Gradina, antičko nalazište na koje se obično smješta rimski *Colentum*,¹ koji se prethodnih godina opsežno arheološki istraživao. Razgledavajući iskopine obišao sam i recentno lijepo uređeno i održavano groblje, smješteno upravo na početku manjeg rta imenom Gradina (karta 1), iza kojega su još i danas vidljive ruševine Kolentuma. O tome evo nekoliko riječi iz terenskog dnevnika: "Poslije podne ..posjetio 'Gradinu' i groblje (ranijih se godina iskapao *Colentum* /?/ na tom mjestu). Prilikom obilaska groblja, na gornjem starom platou (desetak stepenica višem od donjeg /sl. 1-2/, u jednom iskopu pripremljenom za betoniranje grobnice, uočio postojanje starohrvatskih grobova (dva ovalnog tipa. Grobovi su bili na dubini od 150 cm ispod današnjic (novije) razine zemljišta, djelomično oštećeni prilikom iskopavanja jame za grobnicu". Kao slijedeći korak, valjalo je o tome osobno izvijestiti šibenski Gradski muzej, što sam i učinio slijedećeg dana (13. kolovoza): "Prije podne: u vezi s otkrivenim grobovima na murtersko-bčinskom groblju 'Gradina', otišao u Šibenik, u muzej, do kustosa Z. Gunjače. Tom smo se prigodom dogovorili da se na spomenutom mjestu izvede jedno zaštitno-sondažno iskopavanje. Inače, vodili smo razgovor o različitim arheološkim problemima". Već sutradan (14. kolo-

voza) tadašnji je kustos srednjovjekovne zbirke Muzeja, Zlatko Gunjača, zajedno s kustosom Ivom Pedišićem doputovao u Murter. Na mjestu otvorenog iskopa grobnice proveli su jednodnevno zaštitno iskopavanje, u kojem sam i ja sudjelovao. Tijekom te akcije istražena su oba groba, opisana kako slijedi u Dnevniku: "9,00h susret sa Z. Gunjačom na groblju. U njegovoj pratnji je bio arheolog Pedišić, također iz Muzeja. Odmah pristupili zaštitnom iskopavanju (u međuvremenu su vlasnici parcele oštetili jedan od grobova; vidi skicu) i tom prigodom kao prilog pronašli jednu jednojagodnu srebrnu starohrvatsku naušnicu i željezni nožić.

Opis grobova – br. 1: priklesan i u oval složenim kamenjem omeđen grob. Prekriven s tri velike prekllopnice; jedna manja. Unutrašnje mjere: najveća dužina 2 m, širina 50 cm. Dno od nabijene žučkaste zemlje. Grob je sadržavao kosti odraslog muškarca, starijeg od 25 godina (prema vlastitoj analizi, op. p.). Bcz ikakvih priloga. Dužina kostura: od glavice do koljena 135 cm, ostali dio dislocirali vlasnici grobnice u gradnji" (sl. 3-5).

Ovdje treba dodati da se s njegove južne strane naslućuje postojanje kamene arhitekture još jednog (trećeg) groba, što još i danas čini opravdanim potrebu za nastavkom istraživanja na tome nalazištu.

"Grob br. 2: Kosti odrasle osobe. Raka kao i gornji grob (br. 1), tj. iste konstrukcije. Veći dio (odmah) uništen kopanjem grobnice. Pri tom kopaju seljaci su naišli (i dislocirali ih) na sljedeće



Karta 1

priloge-nalaze: jednu jednojagodnu (zdrobljena jagoda), srebrnu naušnicu (sljepoočničarku) starohrvatskog tipa, (sl. 6) i jedan (željezni) nožić (bez vrha) (sl. 7).

Četvrtak, 15. VIII. Prije podne odlazak na groblje "Gradinu" i izrada detaljne skice gornjeg platoa (Plan). Prilikom iskopavanja i dokumentiranja pomagao je i jedan kolega s Murtera, danas poznati javni djelatnik.

Opisane je nalaze Z. Gunjača tadašnji kustos u Gradskome muzeju, ponio sa sobom. Budući da predmeti nisu konzervirani, ovdje možemo pokazati samo njihovu skicu. Crteže i izrađene snimke

poslao sam Muzeju naknadno, a ovdje se djelomičce prikazuju

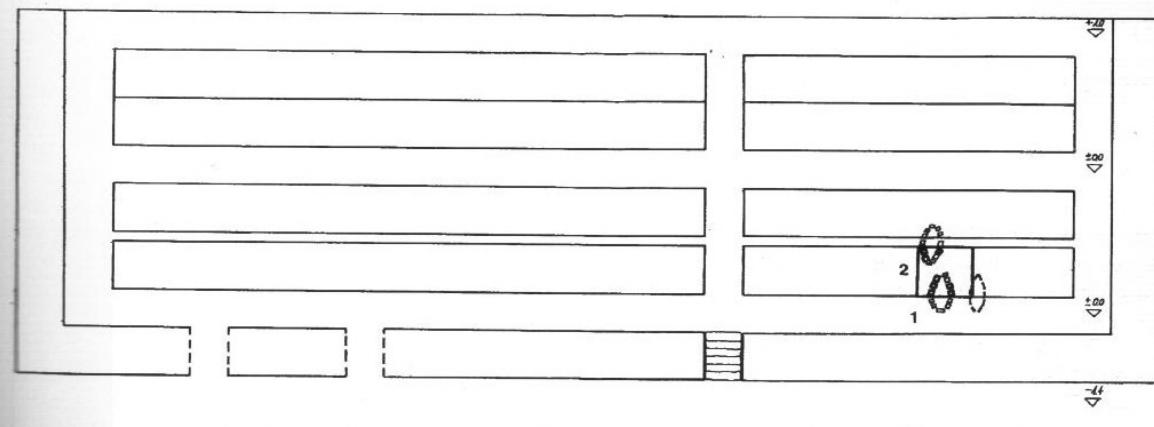
* * *

Nakon što su spomenuti podaci bili predstavljeni javnosti na znanstvenom skupu HAD-a u Šibeniku, kolega iz Muzeja Ž. Krnčević izvijestio me je o jednom, još starijem, slučajnom nalazu naušnice na istome mjestu, poslavši mi i dokumentaciju (rad Z. Gunjače),² na čemu mu ovdje srdačno zahvaljujem.

Evo izvataka iz teksta Z. Gunjače:



Sl. 1



crkva Sv. Marije

Plan 1

"Murter. Ovo je, pored otoka Prvića, jedini otok na šibenskom području, na kojem je pronađen nakit iz starohrvatskog vremena. Od nekoliko predmeta pronađenih prilikom kopanja novih grobova na groblju oko crke Gospe u Gradini, koja se nalazi na poluotoku Gradina nedaleko mjesta Murtera i Betine, sačuvala se samo jedna naušnica (bilj. 74: poklonila ju je Magdalena Dragičević iz Splita godine 1956., tada student arheologije).

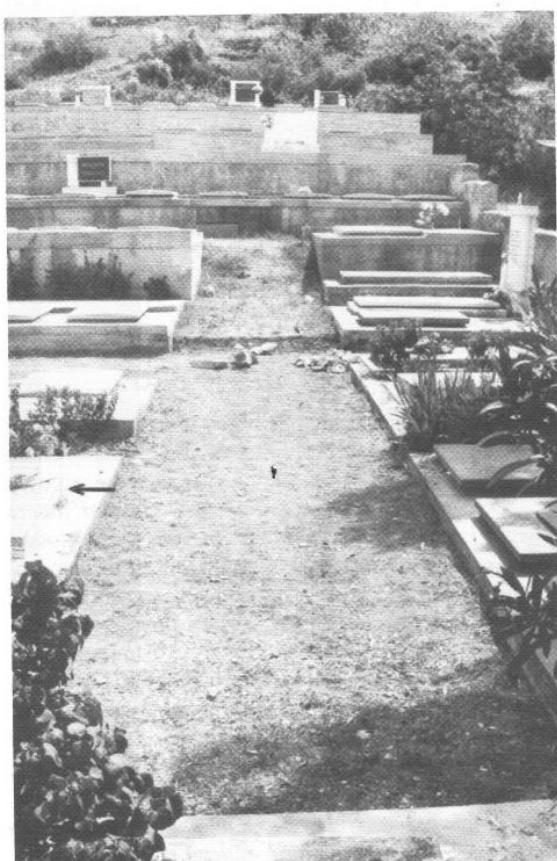
Naušnica inv. br. 425/T IV, 7 i T VIII, 7/ Mjere: veličina 5,3 x 5,1 cm. Izrađena od srebra, a pripada tipu s jednom jagodom. Karika joj je nešto deformirana i na jednom mjestu manje oštećena. Jagoda se sastoji od dvije jednakе zvonolike polovice, koje su mjestimično ulupljene. Jedna je na više mjesta oštećena i nije u potpunosti sačuvana. Spoj polutki jagode prekriven je dvostrukim kolutom načinjenim od glatkog srebrne žice, a dva manja kolutića od istog materijala nalaze se i na kraju sačuvane polovice jagode, na mjestu gdje je udjevena karika. Druga polovica jagode najviše je

oštećena upravo na tom mjestu, tako da joj nedostaju spomenuti kolutići (sl. 8).

Naušnice ovog tipa, a riječ je o jednojagodnoj sljepoočničarki, obično se datiraju u 9-10. stoljeće".

Arheološka razmatranja

Starohrvatsko groblje na lokalitetu Gradina jedno je od manje poznatih grobišta na otocima, ako je to Murter s obzirom na svoju i danas vrlo usku prevlaku s mostom prije otprilike tisuću godina bio. Jedna takva nekropola u blizini, no nešto istočnije, otprije je poznata s otoka Prvića.³ Ondje su svojevremeno bili pronađeni vrlo lijepi primjerici četverojagodnih i jednojagodnih filigranskih naušnica-sljepoočničarki, samih jagoda i čini se puceta. Postojanje te nekropole samo je po sebi jedna topografska činjenica više na zemljovidu hrvatske države u doba narodnih vladara, a za razmatranje povijesne problematike odnosa s Bizantskim carstvom može



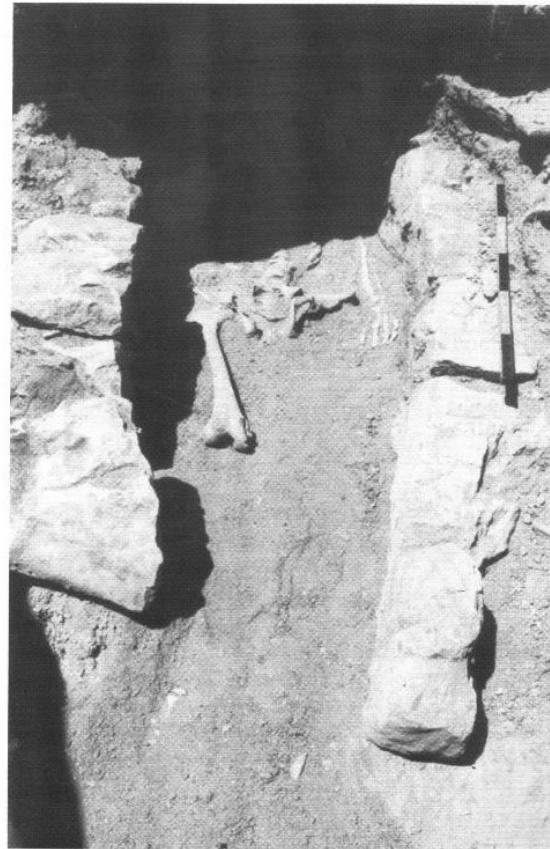
Sl. 2



Sl. 3



Sl. 4



Sl. 5

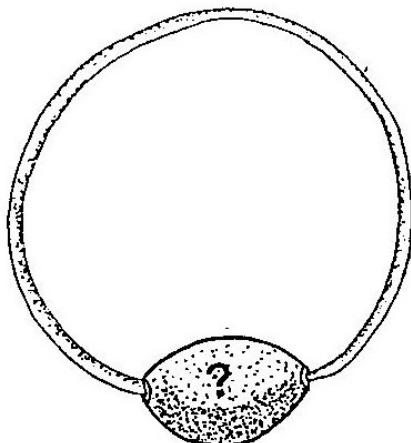
biti i važna. Car i pisac Konstantin Porfirogenet u svome poznatom djelu "O upravljanju imperijem", naime, za sjevernodalmatinske otoke kaže da su neki naseljeni, a neki nisu.⁴ U rasvjetljavanju njegovih (očito političkih) kriterija o stupnju naseljenosti sudjelovalo je više istraživača. Tako npr. M. Suić razmatra taj odnos kroz opreku Romani-Hrvati, s time da bi prvi predstavljali naseljenost nekog otočka, a drugi ne.⁵ I filolozi su dali prinos toj problematiki: osobito P. Skok u svome "Slavenstvu i romanstvu na jadranskim otocima",⁶ te P. Šimunović u obradi jadranskih toponima,⁷ utvrdili su da se i naseljavanje Hrvata s toga gledišta može datirati u najranije doba, tj. u doba dolaska Hrvata u novu domovinu. Arheologija može dati veliki prinos razrješavanju toga pitanja, a buduće vrijeme i dalja istraživanja otoka pružit će nesumnjivo nove i korisne činjenice. Zasad, tome ranome vremenu, kako ćemo iz dalje analize vidjeti, pripada i nekropolu o kojoj je ovdje riječ.

Analiza nalaza

Na tome grobištu otkrivena arhitektura grobne komore, usmjereni Z-I, pripada već prije ustanovljenom tipu ovalne komore s pločama, prekllopnicama povrh ili podnicom ispod, odnosno (kao u jednom našem slučaju – grob 1) s običnim podom od nabijene (ovdje žute) zemlje. Uslojeno, ponekad grubo pritesano kameno uobičajeno je za stijenke komore, prisutno je i na "Gradini", istraživači ga najčešće datiraju u razdoblje od 9. do 12/13 st.⁸ Položaj grobnih mjestâ, kako je vidljivo iz plana, upućuje na mogućnost postojanja najmanje dva reda grobova položenih u smjeru sjever-jug. Posve je vjerojatno i da se u međuredovima, uslijed visinske razlike i međusobnog razmaka dvaju nizova grobniča, nalaze mnogobrojni očuvani pojedini grobovi, ali i čitavi redovi. Zasad se to najsigurnije može reći za prvi gornji međuprostor, a možda i za čitav prostor izvan južnog ogradnog zida suvremenog groblja. Kao moguće treba uzeti u obzir i prostor ispod stubišta

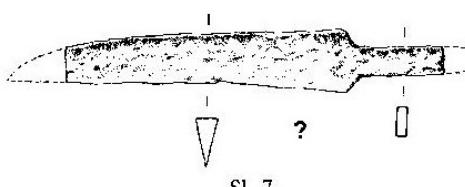
sa stazama iza apside grobljanske crkve Sv. Marije, kao i do same crkve. Gdje tražiti starohrvatsko sakralno zdanje, ako ga je uopće bilo? Kako je to u ovakvim slučajevima ubičajeno, ispod današnje crkve, ili u njenoj blizini. S obzirom na danas još ponegdje dobru očuvanost antičkih zidova Kolentuma (ostaci iznad zemlje, vidljivi i u pejzažu), mogla bi se očekivati izvjesna povezanost starohrvatske sakralne arhitekture s antičkim slojem, kako je to utvrđeno na mnogim drugim mjestima,⁹ a u najnovije vrijeme u strukturi zidova crkve i njenog okoliša u Škrupu na otoku Braću.¹⁰

Naušnica s oštećenom jagodom, iz izbačene zemlje u grobu br. 1, te jednojagodna naušnica nadena 1956., s obzirom na veličinu od oko 6 cm pripadaju tipu sljepoočničarki. Koliko se bez konzervacije moglo

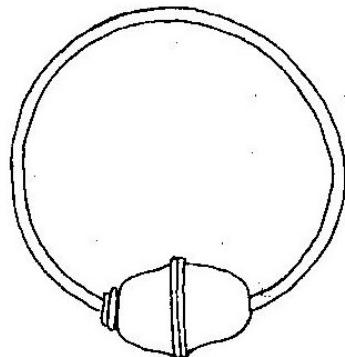


Sl. 6

utvrditi, prva je naušnica bila srebrna, no jagoda je nažalost bila pretvorena u stisnute slomljene listiće, pa joj se prije minuciozne rekonstrukcije izgled neće moći odrediti. Druga je naušnica bila bolje očuvana i utvrđeno je da je od srebra. Obje bez sumnje spadaju "klasičnim" tipovima jednojagodnih starohrvatskih naušnica-sljepoočničarki, obično datiranih u razdoblje između 9. i 11. st.,¹¹ uz jedan pokušaj drugačijeg (puno kasnijeg) datiranja toga nakita koji, čini se, nije našao na odziv arhacologa medicvista.¹²



Sl. 7



Sl. 8

Taj tip naušnica inačice pripada najbrojnijim tipovima nakita iz doba rane hrvatske države, a rasprostranjen je na najvećem dijelu njezinog primorskog prostora od Istre do Neretve, ali i Posavine.¹³

Željezni nožić s oštećenim odlomljenim vrhom, naden je također u izbačenoj zemlji groba br. 1. Dužina mu je do 15 cm, nema očuvanih drvenih dijelova. I on je ubičajen, iako ne previše čest nalaz u starohrvatskim grobovima; poput vinodolskih nalaza,¹⁴ ima ga i u ženskim grobovima. Moguće tipološke posebnosti nisu mu bile vidljive bez restauracije, a i osrednje je očuvan. Nož se može datirati u šire razdoblje ranoga srednjeg vijeka, ovdje svakako u vezi s opisanom naušnicom.

* * *

Slučajan arheološki nalaz na otoku Murteru pokazuje opća svojstva materijalne kulture Hrvata u ranome srednjem vijeku. Ipak, proširujući topografiju rane naseljenosti hrvatske države, taj nalaz može, makar neznatno, zajedno s drugim novim nalazištima u nekoj budućnosti pridonijeti boljem poznавanju rane demografije Hrvatske, a kako smo primjetili, posredno i boljem poznавanju političkih odnosa. Veza tih ranih grobišta s onima iz kasnoga srednjeg vijeka u ovome mikropodručju moći će se početi razmatrati po dovršenju zaštitnih istraživanja oko kasnosrednjovjekovne crkve Sv. Martina¹⁵ na Ivinju pred samim otokom (karta 1), koja su u tijeku. Grobni nalazi koji odatile potječu od 11. st. pa dalje prema kasnim fazama srednjega vijeka, o kamenim nadgrobnim spomenicima oko crkve i ja sam svojevrećeno pisao.¹⁶ U međuvremenu se uslijed brojnih mjesnih radova oko uređivanja crkvenog okoliša,

kojima sam povremeno bio svjedokom, te zahvaljujući spomenutim istraživanjima donekle promijenio (povećao) broj spomenika, pa stoga novi statistički podaci i opis spomenika i ukrasa više ne odgovaraju ondašnjem stanju. Napominjem da, prema drugim rezultatima svojih istraživanja, te kamene spomenike ne smatram stećima u užem smislu, već u

¹ M. SUIĆ, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb, 1976., 313.

² Z. GUNJAČA, Glasilo, sv. 1, Šibenik (u tisku).

³ Z. VINSKI, Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 1, Zagreb, 1949., 22-24.

⁴ N. TOMAŠIĆ, Konstantin Porfirogenet, O upravljanju carstvom, gl. 29, Zagreb, 1994. (reprint).

⁵ M. SUIĆ, o.c.

⁶ P. SKOK, Slavenstvo i žomanstvo na Jadranskim otocima, Zagreb, 1950.

⁷ P. ŠIMUNOVIĆ, Onomastička svjedočanstva nakon doseobe, Hrvatska i Europa I, Zagreb, 1997., 412.

⁸ D. JELOVINA, Starohrvatske nekropole, Split, 1976., 71, 77-76.

⁹ Kao npr. na Begovači kod Zadra; Srednjovjekovno groblje na "Begovači" u selu Biljanima Donjim kod Zadra, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 11, Split 1981., 55-136; i bezbroj drugih mjesto.

¹⁰ R. BUŽANČIĆ.

¹¹ D. JELOVINA, nav. dj., 99.

zapadnim područjima rasprostiranja samo nadgrobni kom u općem smislu, koji sa stećima povezuje samo zajedničko vrijeme trajanja.¹⁷ No, tom problematikom polako izlazimo iz okvira teme ovoga rada koji su suradnjom i podrškom potpomogli kolege iz šibenskog Muzeja, pa im se ovom prilikom još jednom zahvaljujem.

¹² N. JAKŠIĆ, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, Diadora, sv. 11, Zadar, 1989., 423; drugačije R. JURIĆ, Srednjovjekovni nakit na našem primjeru između Cetine i Istre, Umjetnost na istočnoj obali Jadranu u kontekstu europske tradicije, Rijeka, 1993., 115; D. JELOVINA, N. Jakšić, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 20, Split, 1992., 301-308.

¹³ V. SOKOL, Arheološka baština i zlatarstvo, Hrvatska i Europa I, Zagreb, 1997., 130, karta str. 142.

¹⁴ Ž. CETINIĆ, Stranče – Gorica, starohrvatsko groblje, Rijeka, 1998., T. 16, 25, 37, 38 i d.

¹⁵ M. ZORIĆ, Ivinj, crkva sv. Martina, rezultati istraživanja, Šibenik, 1994.

¹⁶ V. SOKOL, Stećci na Ivinju kraj Šibenika, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 20, Split, 1975., 47-60.

¹⁷ V. SOKOL, Još o stećima, Vjesnik, 5. i 6. X., Zagreb, 1975.; ISTI, Kasnosrednjovjekovna grobišta i nadgrobni spomenici Pelješca, Pelješki zbornik 1, Potomje, 1976., 327-329.

VLADIMIR SOKOL (Zagreb)

ANCIENT CROATIAN CEMETERY AT GRADINA NEAR MURTER

(Summary)

The ancient Croatian cemetery at Gradina belongs to the less well-known burial sites to be excavated on the islands, although it still remains to be confirmed whether Murter, which was and still is connected to the mainland by a narrow isthmus and bridge, actually was a burial site one thousand years ago. A similar necropolis, which was discovered earlier, is to be found nearby; it lies to the east on the island of Prvić where beautiful samples of simple twisted, beaded and studded filigree earrings have been found. This necropolis is not only an additional topographic detail on the map of Cro-

tia during the reigns of its national rulers, but is also important historically in view of relations with the Byzantine Empire. In his well-known work "De administrando Imperio", emperor-writer Constantine Porphyrogenite states that some of the North Dalmatian islands were inhabited, whereas others were not. A number of researchers have sought to clarify Constantine's criteria (obviously political) concerning population. For example, Mate Suić has analysed this statement in view of the opposition Romans-Croats; if there were Romans, the island was inhabited, if not, it was uninhabited. Philosophers

have also lent insight, especially Petar Skok in his work "Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima" and Petar Šimunović in his discussions on Adriatic toponyms, both of whom have established that Croatian settlements date back to the period when Croats first began arriving in their new homeland. Archaeology can help solve this dilemma and by continuing to research the island in the future, important, new facts will, no doubt, be brought to light. This paper will show that the necropolis mentioned does, in fact, belong to the early period of settlement.

The architecture of a burial chamber, positioned west-east, was discovered at this burial site and belongs to a previously defined type of oval chamber with stone slabs – with covering slabs on top or slabs laid at the bottom; in this case (grave 1), the bottom consisted of compact (yellow) earth. The layered and roughly fashioned stone sides of the chamber at Gradina are also typical of structures of this type which usually date back to the 9th – 12th or 13th century. The position of the graves, as is obvious from the plan, indicates that there are most probably two rows of graves positioned north-south. It is highly likely that there are a number of individual, wellpreserved graves, or entire rows of them between the existing rows, due to the difference in elevation and the distance between the separate rows. For now, this is true of the first top area and perhaps for the entire area outside the southern boundary wall of the modern cemetery. Another area, which should be considered, is that below the stairs and paths behind the apse of the cemetery church – St Mary's, and the paths leading up to the church itself.

The damaged earring found in the earth excavated at grave no. 1 and the earring, 6 cm in length, found in 1956 are both large, twisted beaded earrings. Both remain to be restored. The first ap-

pears to have been a silver beaded earring, although the beads are, unfortunately, flattened and broken. It is difficult to evaluate its original shape before it has been restored completely. The second is made of silver and is less damaged. Both are, undoubtedly, "classical" simple, large ancient Croatian beaded earrings from the 9th – 11th century, although there have been attempts to date them otherwise (from a later period); medieval archaeologists disagree with these attempts. This type of earring is the most widespread type of jewellery to be found dating back to the earliest Croatian settlements and has been found along the coast, from Istria to the Neretva, and even in Posavina.

An iron blade with a damaged tip was also found in the earth excavated at grave no. 1. It was about 15 cm in length and the handle was not preserved. This type of blade is also sometimes found in ancient Croatian graves, like at the Vinodol site, and may even be found in women's graves. The blade is relatively well-preserved, but typological characteristics are difficult to define before it has been restored. It probably dates back to a period during the Early Middle Ages, along with the earring described.

This accidental archaeological find on the island of Murter is evidence of general sites with materials belonging to Croatian culture during the Early Middle Ages. By adding to the topography of early settlements in Croatia, even in a small way, these finds, alongside finds in the future, may lead to better insight into the early demography of Croatia and its political relations. The link between these early burial sites and those from the Late Middle Ages within this micro-region can only be established once archaeological excavation work has been carried out at the late medieval church – St Martin's, on Ivinje (map, 1) which lies in front of the island itself.

Translated by: Tamara Budimir